

Ir. J.M. Veldhuis

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERKENNING VAN
HET RUILVERKAVELINGSGEBIED OBDAM
IN WESTFRIESLAND

Interne Nota No. 98

Februari 1965

216 8984

INHOUDSOPGAVE

Blz.

LIJST VAN BIJLAGEN

§ 1. Algemeen sociaal-economische beschouwing	4
§ 2. Agrarisch-structurele aspecten	6
§ 3. Bedrijfsstructurele aspecten	14
§ 4. Slotbeschouwingen	20

LIJST VAN BIJLAGEN

	Blz.
1. Bevolkingsgroei	25
2. Geregistreerden naar beroepsgroep	26
3. Wijzigingen in het aantal geregistreerden sinds 1960	27
4. Verdwenen geregistreerden sinds 1960	28
5. Nieuw-geregistreerden sinds 1960	29
6. Overdrachten in de periode 1960-1964	30
7. Grondgebruik	31
8. Aantal zoons per 100 bedrijven	32
9. Arbeidsbezetting (1960 en 1964)	33

§ 1. Algemeen sociaal-economische beschouwing

Vrijwel het gehele gebied van de Westfrieze gemeente Obdam is bij de voorbereiding van de ruilverkaveling betrokken. Van de aangrenzende gemeente Opmeer is een klein deel, de Kaagpolder, voorlopig opgenomen bij de voorbereidingswerkzaamheden.

In Obdam neemt het aandeel van de boeren en tuinders in de totale beroepsbevolking zoals in zovele plattelandsgemeenten de laatste jaren geleidelijk af. Niettemin is nog meer dan de helft van alle mannen in Obdam werkzaam in land- en tuinbouw (1960). Men mag Obdam dan ook nog als een zuiver agrarische gemeente beschouwen.

Hoewel Obdam gelegen is aan de spoorlijn van Alkmaar naar Hoorn heeft dit niet geleid tot de ontwikkeling van de gemeente in niet-agrarische richting. Industriële werkgelegenheid van enige betekenis is niet aanwezig en zal er ook naar alle waarschijnlijkheid niet komen. De bevolking vertoont niettemin een sterke groei (sedert 1910 relatief nog sterker dan die van de gehele provincie Noordholland (bijlage 1)). De tot op de huidige dag voortdurende bevolkingsgroei is voornamelijk toe te schrijven aan de bijzonder hoge geboortecijfers in Obdam. Het huwelijksvruchtbaarheidscijfer is bijna het hoogste van Noordholland en behoort tot de hoogste in Nederland. De bevolking in Obdam is voor 93% rooms-katholiek.

Het is derhalve duidelijk dat de werkgelegenheid in de agrarische sector een aanzienlijke opnemingscapaciteit heeft vertoond. De ontwikkeling van een vrij specifiek tuinbouwbedrijfstype is hiervan de oorzaak geweest. In de laatste 5 jaren begon het aantal in de land- en tuinbouw werkende mannen terug te lopen. De afvloeiing naar de industrie- en dienstensector is dus op gang gekomen. Onderstaande cijfers vormen hiervoor een aanwijzing.

Tabel 1

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING

Gemeente Obdam	In procenten van de totale mannelijke beroepsbevolking	
	1947	1960
Land- en tuinbouw	70	55
Nijverheid	13	21
Handel en verkeer	11	15
Overige bedrijfstakken	6	9
Mannelijke beroepsbevolking	667	744

Bron: C.B.S.

Deze afvloeiing gaat vooralsnog niet gepaard met een groot vertrek (migratie) uit de gemeente. Dit betekent dat een belangrijke groep

pendelaars is ontstaan. 23% van de mannelijke beroepsbevolking werkte in 1960 buiten de woongemeente; bij de vrouwelijke beroepsbevolking was dit percentage nog veel hoger, nl. 48%: een bevestiging van de zeer eenzijdige agrarische werkgelegenheid in Obdam. Mede dank zij de spoorverbinding is het dagelijks heen en weer reizen naar Alkmaar en Hoorn eenvoudig. De Zaanstreek, Amsterdam en de IJmond trekken ook werkkrachten uit Obdam aan. Doordat de autobussen van bedrijven uit Amsterdam en van de Hoogovens Obdam aandoen zal de vergroting van het aantal niet-agrariërs voortduren. Een belangrijke bijkomende omstandigheid hierbij is dat het tuinbouwbedrijf dat zich in Obdam heeft ontwikkeld, waarover later meer, van dien aard is dat een combinatie van een klein bedrijf met een 5-daagse werkweek bij de Hoogovens, dan wel losse seizoenarbeid b.v. in de winter in de havens van Amsterdam zeer wel tot de mogelijkheden behoort. Verscheidene tuinders doen dit en hebben dit gedaan. Bij velen is een dergelijke combinatie een fase in de ontwikkeling; permanent is de combinatie meestal niet.

§ 2. A g r a r i s c h - s t r u c t u r e l e a s p e c t e n

Het ruilverkavelingsgebied-in voorbereiding-Obdam grenst in het zuiden aan het in 1963 gereedgekomen blok Hensbroek. Zowel in Hensbroek als in Obdam is de tuinbouw een belangrijke bedrijfstak naast de veehouderij. Het ligt enigszins voor de hand de beschouwing van de agrarische structuur te beginnen met een vergelijking tussen deze beide dorpen. Uit de hiervoor ten dienste staande C.B.S.-tellingen voor de gehele gemeente 1) blijkt dat het aantal tuinders in Obdam veel groter is dan het aantal veehouders, terwijl in Hensbroek beide groepen ongeveer even sterk zijn. Obdam mag met recht een tuinbouwcentrum genoemd worden.

Tabel 2

ONTWIKKELING AANTAL GRONDGEBRUIKERS

	In procenten van het totaal-aantal grondgebruikers					
	gemeente Obdam			gemeente Hensbroek		
	1947	1955	1959	1947	1955	1959
Veehouders	24	23	20	31	39	42
Tuinders	68	73	59	56	52	42
Landarbeiders	0	1	12	1	4	5
Niet-agrariërs	8	3	9	12	5	11

Bron: C.B.S.

- 1) Beide gemeenten omvatten behalve de hoofddorpen elk ongeveer de helft van de polder Wogmeer, die buiten de ruilverkavelingen valt en een afwijkende structuur heeft. De C.B.S.-cijfers voor de gehele gemeenten zijn hierdoor uiteraard beïnvloed.

Dat de tuinbouw in Obdam ook van oudere datum is dan in Hensbroek blijkt uit tabel 3, die voorts laat zien dat in Obdam het accent in veel sterkere mate dan in Hensbroek op de bloembollenteelt ligt.

Tabel 3

ONTWIKKELING VAN HET GRONDGEBRUIK

	Oppervlakte cultuurground in ha									
	gemeente Obdam					gemeente Hensbroek				
	bouw- land	gras- land	groen- ten enz.	bloem- bollen enz.	totaal	bouw- land	gras- land	groen- ten enz.	bloem- bollen enz.	totaal
1921	295	843	.	.	1138	229	618	.	.	847
1930	41	716	368	12	1137	188	659	1	-	848
1939	106	767	244	50	1167	94	610	100	10	814
1950	90	738	277	81	1186	101	557	140	5	803
1953	73	776	257	86	1192	90	574	138	9	811
1955	71	752	215	127	1165	85	550	124	14	773
1960	45	727	175	154	1101	61	553	70	21	705
1963	26	741	201	155	1123	59	580	96	33	768

Bron: C.B.S.

Ten aanzien van tabel 2 dient nog te worden gewezen op de vrij sterke toeneming die de laatste jaren is opgetreden in het aantal "bedrijven" van landarbeiders en niet-agrariërs. In bijna alle Noordhollandse tuinbouwgebieden zien wij dit verschijnsel. Het is voor een deel te verklaren uit de toeneming van de bollenteelt als bijverdienste door tuin- en andere arbeiders, doch vooral doordat tuinderszonen op eigen naam en/of rekening bollenland betelen. Hierop komen wij nog nader terug.

De vergelijking tussen Obdam en Hensbroek kan worden voltooid door de ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsgrootte 1) te bezien (tabel 4). Deze cijfers wijzen eveneens op een veel duidelijker tuinbouwontwikkeling in Obdam dan in Hensbroek.

Tabel 4

ONTWIKKELING VAN DE GEMIDDELDE BEDRIJFSGROOTTE

	Gemiddelde bedrijfsgrootte in ha van alle grondgebruikers	
	gemeente Obdam	gemeente Hensbroek
1910	8,2	6,2
1921	6,0	5,0
1930	7,0	5,1
1950	5,0	4,8
1955	4,5	4,8
1959	3,8	4,7

Bron: C.B.S.

1) Een onderscheid tussen veehouderij- en tuindersbedrijven is hierbij niet mogelijk.

Hoewel dus op het eerste gezicht een zekere overeenkomst tussen de agrarische structuur in beide gemeenten lijkt te bestaan komt toch bij nadere beschouwing het specifieke tuinbouwkarakter in Obdam veel duidelijker naar voren dan in Hensbroek.

Bepalen wij ons nu tot het in voorbereiding zijnde ruilverkavelingsblok Obdam. In 1964 bleken er in dit gebied 242 geregistreerden te wonen, waarvan slechts 3 die geen cultuurgrond in gebruik hadden. In de Kaagpolder en langs de Lutkedijk (aan beide zijden) woonden 28 geregistreerden en in Spierdijk en Zandwerven (d.w.z. langs de gehele oostelijke grens van het blok) 21 geregistreerden. De overige 193 woonden langs de Dorpsstraat en in de kom van Obdam, alsmede enkelen langs de Obdammerdijk (de westelijke begrenzing van de polder) 1). Wanneer de geregistreerden onderscheiden worden in tuinders en veehouders blijken er van de laatstgenoemden relatief meer in de Kaagpolder, Zandwerven en Spierdijk te wonen dan in Obdam. De meeste in Obdam wonende veehouders zijn gevestigd langs het zuidelijke eind van de Dorpsstraat. (Zie bijlage 2)

Bij de gebruikelijke indeling van de geregistreerden in beroepsgroepen blijkt dat een betrekkelijk groot aantal zoons van tuinders en veehouders in de registratie is opgenomen. In vele gevallen beschikken zij over erkenning en teeltrechten voor de bollenteelt, doch werken zij gewoon mee in het ouderlijke bedrijf. De z.g. A- en B-groep is nader verdeeld in veehouderij-, tuinders- en gemengde bedrijven 2). Het resultaat van deze indelingen is in de hiernavolgende tabel neergelegd.

Tabel 5

AANTAL GEREGERISTREERDEN NAAR BEROEPSGROEP		
Beroepsgroep		Aantal geregistreerden
A en B	Tuinders	116
	Veehouders	40
	Gemengde bedrijven	10
C	Afzonderlijk geregistreerde zoons van tuinders en veehouders	23
	Tuin- en landarbeiders	10
	Agrarisch verwante beroepen	9
	Verzorgende beroepen	3
	Fabrieks-, bouwvak- en transportarbeiders	12
	Overigen	2
D	Rustende tuinders	12
	Rustende veehouders	3
	Overige gepensioneerden	1
Spec.	Pluimveehouder	1
Totaalaantal geregistreerden		242

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren 1964.

- 1) Volgens de door de C.D. uitgevoerde grondgebruikersregistratie, die uitsluitend betrekking had op de polder Obdam, woonden er in de polder Obdam 138 grondgebruikers, terwijl 32 grondgebruikers met grond in de polder buiten het poldergebied woonden.
- 2) Hierop wordt hierna verder ingegaan.

Vier jaar geleden waren er in het ruilverkavelingsgebied 241 geregistreerden woonachtig; op het eerste gezicht dus geen verandering van betekenis. Het blijkt echter dat er in de beroepsgroepenverdeling wel enige verschuiving is opgetreden (in tabel 6 is tevens een bedrijfs-grootte-indeling toegepast). Het aantal tuinders is teruggelopen, doch

Tabel 6

BEROEPSGROEPEN- EN BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR-
VERANDERINGEN (1960 - 1964)

	Aantal geregistreerden in	
	1960	1964
Tuinders { < 2 ha	70	52
{ 2 - 4 ha	50	49
{ ≥ 4 ha	9	15
Veehouders { < 10 ha	13	10
{ ≥ 10 ha	28	29
Gemengde bedrijven	12	11
Groep C	45	59
Groep D	13	16

Bron: Landbouwtellingformulieren.

het aantal C-geregistreerden is toegenomen. Zowel bij de tuinders als bij de veehouders is de bedrijfsgrootte toegenomen.

Een nadere analyse van deze verschuivingen laat zien (zie de bijlagen 3 t/m 5) dat de oorzaak ervan moet worden gezocht in de opheffing van een aantal zelfstandige tuinbouwbedrijven enerzijds en anderzijds het beginnen met een bollenkraam op eigen naam door een aantal zoons van tuinders. Van de 13 tuinders, die hun bedrijf hebben opgeheven, kozen er 5 een ander beroep, hetgeen wijst op een in vergelijking met andere streken vrij grote beroepsmobiliteit. Men dient voorts te bedenken dat het opheffen van een tuinbouwbedrijf, soms bestaande uit sterk verspreid liggende kleine kavels, niet betekent dat de grond aan de tuinbouw wordt onttrokken. Het bedrijf valt uiteen aan verschillende gegadigden, omdat er voor overdracht in zijn geheel aan één nieuwe tuinder geen belangstelling bestaat. Hierdoor is ook de vergroting van verschillende bedrijven te verklaren 1). De tegenhanger van dit verschijnsel is dan ook het nieuw-in-de-registratie-opnemen van tuinderszoons die met een bollenkraam voor zichzelf beginnen, met het doel eens geheel zelfstandig te worden, dan wel later het ouderlijke bedrijf over te nemen. Van de 28 nieuw-geregistreerden in groep C waren er 11 die op huurland begonnen waren en 14 die thuis nog meewerkten en een perceel bollenland van vaders bedrijf afgesplitst hadden. Er hadden ook overgangen plaats van de ene naar de andere beroepsgroep, er zijn echter geen tuinders veehouder geworden, noch omgekeerd! Er zijn tuinders die naast hun bedrijfje een ander beroep gaan uitoefenen, doch daartegenover stonden bijna evenveel tuinders in de C-groep die het nevenberoep eraan gaven en volledig zelfstandig tuinder werden. Groep D bleef in aantal nagenoeg constant doordat er even-

1) Dit is overigens niet systematisch na te gaan, i.v.m. het vele land dat voor de duur van één teeltjaar wordt gehuurd.

veel personen tot de groep toetraden als er door zich-terugtrekken en overlijden uit verdwenen.

Losstaand van de in het voorgaande behandelde aantalsveranderingen, hebben er in de loop der jaren ook de gewone bedrijfsoverdrachten plaats. Een analyse van deze gegevens (bijlage 6) bracht aan het licht dat in vrijwel alle gevallen van overdracht van (nagenoeg) het gehele bedrijf sprake was van een vader-(schoon)zoon-opvolging. Bovendien waren er echter en dat is weer typisch voor een tuinbouwgebied als het onderhavige, verscheidene gevallen van bedrijfsoverdracht, die neerkwamen op het vormen van een gemeenschappelijke exploitatie.

Samenwerking tussen tuinders, hetzij vader en zoon, hetzij broers en zwagers, komt dus veelvuldig voor. Het is hier niet de plaats om op alle (boeiende) aspecten van deze materie dieper in te gaan. Er bestaan zeer vele vormen waarin men samenwerkt, variërend van losse mondelinge afspraken op beperkt gebied tot een volledige integratie in de vorm van maatschap of firma. Het zal echter van groot belang zijn bij het ontwerpen van de ruilverkavelingsplannen (met name bij de toedeling der kavels) met dit verschijnsel rekening te houden.

Het een en ander heeft ons ertoe gebracht bij de verdere structuurbeschrijving in deze schets de landbouwtellingformulieren als basis te vervangen door een opstelling der gegevens naar de werkelijke toestand 1). Deze "samenvoeging" had betrekking op 20 gevallen bestaande uit 14 vader-zoon-combinaties, 3 vader-met-twee-zoons-combinaties, 1 vader-met-3-zoons-combinatie en 2 zoon-vader-combinaties. Deze wijze van samenwerken komt zowel bij tuinders als veehouders voor. In tabel 7 is nu een overzicht gegeven van de "werkelijke" bedrijfsgruottestructuur in het ruilverkavelingsgebied Obdam.

Tabel 7

BEROEPSGROEPEN- EN BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR

	Aantal						
	tuinders	veehouders	gemengde bedrijven	Groep C	Groep D	spec. bedr.	Totaal
Zonder cultuurgrond	-	-	-	2	1	-	3
< 1 ha	11	-	-	26	10	-	47
1 - 2 ha	40	-	-	3	2	-	45
2 - 3 ha	29	2	3	3	1	1	39
3 - 4 ha	20	-	-	2	-	-	22
4 - 10 ha	14	9	4	-	-	-	27
10 - 20 ha	2	21	3	-	-	-	26
≥ 20 ha	-	8	-	-	-	-	8
Obdam	103	18	6	.	.	.	.
Kaag	8	13	2	.	.	.	.
Zandwerven-Spierdijk	5	9	2	.	.	.	.
Ruilverkavelings-blok	116	40	10	36	14	1	217

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren.

- 1) Dit is als volgt gedaan: de bedrijfsstructurele gegevens van de afzonderlijk geregistreerde zoon uit de C-groep zijn samengesteld met die van zijn vader en het geheel wordt als één bedrijf in de A- en B-groep beschouwd.

In tabel 3 is reeds aangegeven dat het tuinbouwbedrijf in Obdam voor een belangrijk deel bestaat uit de teelt van tulpen en z.g. bijgoed. Voor de inkomensvorming zijn deze teelten van doorslaggevende betekenis en het is dus verantwoord op basis van het al of niet voorkomen van deze teelten een nader gedetailleerde bedrijfstypologie te geven. Aangezien per afzonderlijk bedrijf alleen cijfers over resp. de oppervlakte tulpen, gladiolen en overig bijgoed verzameld werden, zijn deze gegevens als indelingscriterium genomen. De reeds in het voorgaande gehanteerde hoofdindeling in tuinders en veehouders is gebaseerd op de mededelingen van enkele plaatselijk goed bekende personen; deze luidt als volgt:

- tuinders zijn alle grondgebruikers die geen melkvee hebben;
- veehouders zijn alle grondgebruikers die wel melkvee, maar geen hoofdsoorten (d.w.z. tulpen) hebben;
- gemengde bedrijven zijn bedrijven waarop zowel melkkoeien als hoofdsoorten zijn aangetroffen.

De tuinders zijn vervolgens nader verdeeld in drie groepen, t.w.:

- tuinders die op hun bollenland overwegend hoofdsoorten telen;
- tuinders die op hun bollenland overwegend gladiolen en ander bijgoed telen;
- tuinders die geen hoofdsoorten telen, dan wel in het geheel geen bollenland hebben.

Tabel 8

BEDRIJFSTYPOLOGIE TUINDERSBEDRIJVEN

	Aantal tuinders						
	< 2 ha	2 - 4 ha	≥ 4 ha	totaal	Obdam	Kaag	Zandwerven-Spierdijk
- Met overwegend hoofdsoorten	33	23	11	67	61	3	3
- Met overwegend bijgoed	13	25	5	43	37	5	1
- Zonder hoofdsoorten	5	1	-	6	5	-	1

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren.

Uit tabel 8 blijkt dat er onder de kleinere bedrijven méér zijn met overwegend hoofdsoorten, terwijl de bedrijven die zich op het bijgoed specialiseren meer in de grotere grootteklassen voorkomen. In gemiddelde grootte ontlopen beide "bedrijfstypen" elkaar niet veel. Tuinders die uitsluitend of vrijwel uitsluitend groente telen zijn in Obdam uitzonderingen.

Ter afsluiting van het overzicht over de agrarische structuur van het ruilverkavelingsgebied is in tabel 9 de verhouding tussen de oppervlakten gras- en tuinland voor de onderscheidene categorieën samengevat.

Tabel 9

GEMIDDELTE BEDRIJFSGROOTTE EN GRONDGEBRUIK

	Aant. bedr. in procenten	Oppervl. cultuur- grond	Oppervlakte cultuurgrond in ha (geme- ten maat)	Gem. oppervlakte per bedrijf				
				bouw- en grasland	tuinland			to- taal
					totaal	hfd.- s.	glad.en bijgoed	
Tuinders totaal	54	31	301	0,20	2,39	0,57	0,51	2,59
- Met overw. hfd.soorten	31	18	178	0,23	2,42	0,66	0,36	2,65
- Met overw. bijgoed	20	12	115	0,17	2,50	0,50	0,77	2,67
- Zonder hoofdsoorten	3	1	8	0,04	1,32	-	0,37	1,36
Veehouders	19	58	569	14,10	0,12	-	-	14,22
Gemengde bedrijven	4	8	75	5,98	1,52	0,46	0,07	7,50
Groep C	17	2	23	0,31	0,34	0,15	0,08	0,65
Groep D	6	1	8	0,29	0,26	0,11	0,01	0,55
Alle geregistreerden 1)	100	100	978	3,07	1,45	0,36	0,29	4,53

1) Incl. 1 pluimveehouder.

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren.

Niet ongebruikelijk is het dat op de opengrondstuinbouwbedrijven nog enig bouw- en grasland voorkomt, doch er is een duidelijk onderscheid in de bedrijfsstructuur van de onderscheiden bedrijfstypen (zie ook bijlage 7).

Wellicht ten overvloede wordt bij de oppervlaktegegevens aangetekend dat deze betrekking hebben op de grond die in mei 1964 volgens de landbouwtelling bij de in de ruilverkaveling Obdam wonende betrokkenen in gebruik was, d.w.z. dus met inbegrip van los gehuurd tulpenland.

Vermeld dient nog te worden dat de meeste grond in eigendom wordt geëxploiteerd (in 1959 in de gemeente Obdam 56%). Gemeente en kerk bezitten in Obdam ongeveer 100 ha grond.

De veranderingen in de agrarische structuur die in de laatste vier jaar zijn opgetreden zijn in het voorgaande aan de hand van enkele globale cijfers behandeld. Men kan zich nu afvragen of er ook iets te zeggen valt over de toekomstige ontwikkeling van aantal, aard en grootte van de bedrijven. Een beschouwing van de situatie met betrekking tot de bedrijfsopvolging biedt daartoe de gelegenheid. Door ons hierbij te beperken tot de vraag hoe het staat met de opvolging op die bedrijven waarvan het bedrijfs-hoofd ten minste 50 jaar is, wordt een redelijk inzicht verkregen in wat de komende 15 jaar met deze bedrijven kan gaan gebeuren. Bij plaatselijk goed bekende personen is nagevraagd op welke bedrijven de voortzetting verzekerd leek, d.w.z. ofwel door een zoon, ofwel in een andere vorm, waarbij het bedrijf als organisatorische eenheid zou blijven bestaan. In tabel 10 is het resultaat van deze indeling weergegeven. Hierbij is uitgegaan van de werkelijke toestand op de bedrijven: deels zelfstandige, doch in het bedrijf meewerkende zoons zijn als bedrijfsopvolgers beschouwd.

Tabel 10

BEDRIJFSOPVOLGING

		Aantal grondgebruikers in groep A en B					
		totaal	in de leeftijdsgroep boven de 50 jaar				
			totaal	zonder opvolger	met één opvolger	met meer dan één opvolger	opvolging onbekend
Tuinders	< 2 ha	51	22	12	8	2	-
	2 - 4 ha	49	20	2	9	8	1
	≥ 4 ha	16	8	1	1	6	-
Totaal		116	50	15	18	16	1
Veehouders	<10 ha	11	4	3	1	-	-
	≥10 ha	29	16	5	7	4	-
Totaal		40	20	8	8	4	-
Gemengde bedrijven		10	4	2	1	-	1
Obdam		127	57	20	20	16	1
Kaag		23	10	3	4	2	1
Zandwerven-Spierdijk		16	7	2	3	2	-
Alle grondgebr.(A en B)		166	74	25	27	20	2

Bron: L.E.I.

Volgens deze benadering zouden de komende 15 jaar 15 tuindersbedrijven, 8 veehoudersbedrijven en 2 gemengde bedrijven zonder opvolging vrijkomen. Er is een duidelijk verschil tussen de tuinders- en veehoudersbedrijven. Bij de veehouders zijn er relatief méér zonder opvolger dan bij de tuinders. Bij de tuinders is het aantal de komende 15 jaar vrijkomende bedrijven op ongeveer 1 per jaar te stellen. Het is duidelijk dat er, gezien de vele tuinders met méér dan 1 opvolger voldoende nieuwe vestigingen tegenover zullen staan, waarbij dan bovendien nog een toestroming van zelfstandigen uit groep C moet worden geteld. Het doen van voorspellingen over de toekomstige ontwikkeling is in verband met de overwegende positie van de tuinbouw nogal moeilijk. Een sterke vermindering van het aantal tuindersbedrijven is echter bepaald niet te verwachten, te meer niet waar de vrijkomende veehoudersbedrijven vrij gemakkelijk in tuinbouwbedrijven kunnen worden gesplitst. Uit tabel 10 is nog een ander gegeven af te leiden, dat deze conclusie ondersteunt: het aantal jonge tuinders met kleine bedrijven is groter dan dat met grotere bedrijven; d.w.z. er zijn veel jonge tuinders die met een klein bedrijf beginnen. Van de oudere veehouders met een klein bedrijf heeft, op één na, géén een opvolger. Voor dit type bedrijf bestaat dus heel weinig belangstelling meer. Veel kans op bedrijfsvergroting voor de grotere veehoudersbedrijven is er echter niet, daar de tuinders in de meeste gevallen in de gelegenheid zijn op de grondmarkt een sterkere positie in te nemen. (Voor los tulpenland wordt tot + f. 4500,- per ha huur betaald!).

In het bovenstaande zijn de veehouders en tuinders jonger dan 50 jaar buiten beschouwing gebleven. Als er onder hen zijn die het bedrijf beëin-

digen, door overgang naar een niet-agrarisch beroep b.v., is het wel zeker dat voor het vrijkomende bedrijf (c.q. de grond) verscheidene gegadigden aanwezig zullen zijn, zoals ook de cijfers over de afgelopen 5 jaar lieten zien.

Uitgegaan van de werkelijke aantallen bedrijven en meewerkende zoons is het kengetal "aantal zoons per 100 bedrijven" berekend, waarmee een vergelijkende indicatie wordt verkregen, in het bijzonder van belang daar het in dit gebied om vrij geringe absolute aantallen gaat.

Uit het volgende overzicht van het aantal zoons per 100 bedrijven:

tuinders	< 2 ha	16
"	2 - 4 ha	59
"	≥ 4 ha	125
veehouders	<10 ha	9
	≥10 ha	38
gemengde bedrijven		20

blijken nogmaals de grote verschillen met betrekking tot de bedrijfsopvolging tussen grote en kleine bedrijven. Gemiddeld bedraagt het aantal meewerkende zoons per 100 bedrijven voor de tuinders 49 en voor de veehouders 30; in het grootste deelgebied Obdam is de waarde van dit kengetal 45, in de Kaag en Zandwerven-Spierdijk resp. 35 en 33. (Zie bijlage 8.)

Voor een beschouwing over de interpretatie van dit kengetal wordt verwezen naar L.E.I.-verslag No. 18.

§ 3. Bedrijfsstructurele aspecten

a. De tuinbouwbedrijven

In het voorgaande is reeds op de grote betekenis van de bollenteelt van het Obdammer tuinbouwbedrijf gewezen. Deze teelt heeft de groenteteelt zoal niet in oppervlakte, dan toch wel in geldelijke opbrengst al geheel overvleugeld. De uitbreiding van deze teelten is door het soepeler erkennen- en teeltrechtenbeleid van de laatste tijd opnieuw sterk gestimuleerd. De meeste bedrijven worden echter in hun verdere ontwikkeling in deze richting belemmerd door de bedrijfsoppervlakte. Bij de teelt van tulpen moet minimaal een vierjarige vruchtwisseling in acht worden genomen. Om 50 are tulpen te kunnen telen moet men dus over 2 ha bollenland kunnen beschikken. In de praktijk ziet men dan ook steeds vaker dat men niet met de bollenkraam "rondkomt" op eigen bedrijf, d.w.z. er wordt los land bijgehuurd. Vanuit Obdam huren bollentelers o.a. in de ruilverkaveling Hensbroek, doch ook van de veehouders in de Kaagpolder.

Verscheidene veehouders zijn er de laatste jaren toe overgegaan jaarlijks een van hun geschikte percelen (vlakke ligging, goede ontwateringstoestand) aan bollenkwekers te verhuren, waardoor aan de beperkte bedrijfsoppervlakte van de tuinders tegemoet gekomen kan worden, doch het is duidelijk dat deze transactie voor de veehouders financieel gunstiger is dan voor de tuinders. Dat het niettemin zoveel voorkomt wijst erop dat de belangstelling voor uitbreiding van deze teelten nog steeds zeer groot is.

In het algemeen zijn de bedrijfsresultaten van de bollenteelt de laatste jaren gunstig geweest. Het is echter niet mogelijk een globale indruk te geven van de teeltresultaten in Obdam, daar geen gegevens over

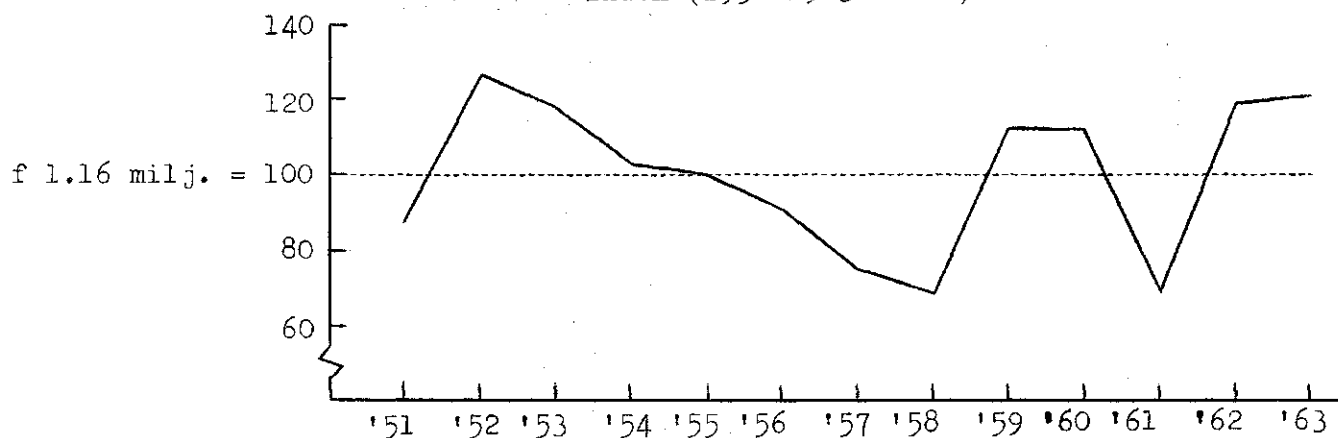
de financiële opbrengsten bekend zijn. De omzet in Obdam bedraagt telkenjare enkele miljoenen guldens alléén voor de bollenteelt.

De groenteomzet, waarover wel nauwkeurige gegevens van de veiling "De Tuinbouw" te Obdam beschikbaar zijn, bedroeg de laatste 10 jaar gemiddeld iets meer dan 1 miljoen gulden. De omzet van de veiling is vrij stabiel: in de groenteteelt zit niet veel groei meer (zie grafiek 1), in tegenstelling tot de bollenteelt (zie voor de oppervlaktecijfers tabel 3).

Grafiek 1

HET VERLOOP VAN DE TOTALE VEILINGOMZETTEN UITGEDRUKT IN GELD

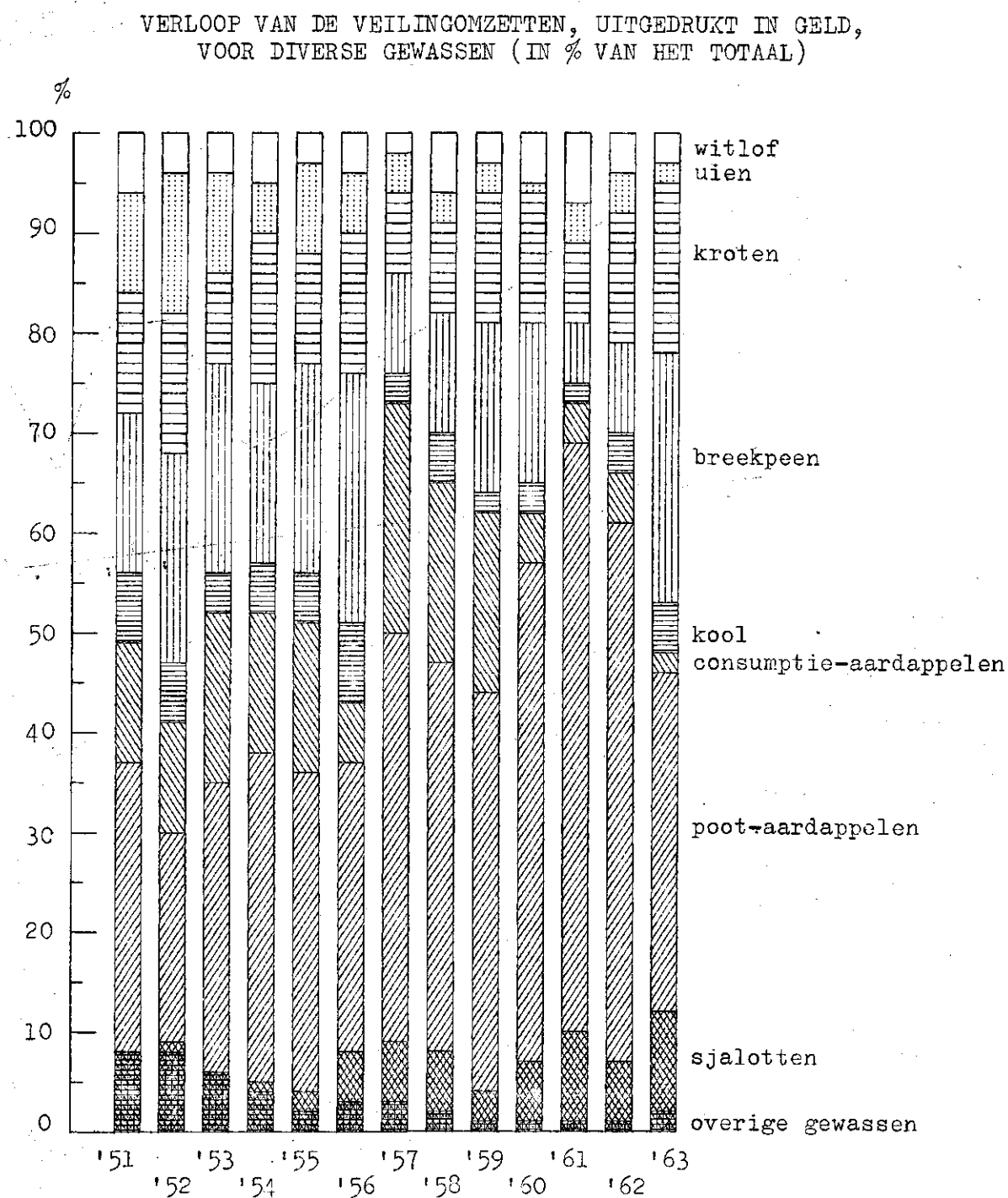
Index (1951-1963 = 100)

Het groenteareaal vertoont echter een grote verscheidenheid van gewassen, eveneens weer het best gedemonstreerd aan de hand van de veilinggegevens. (grafiek 2). Aardappelen (vooral pootgoed), kroten en peen zijn de belangrijkste produkten. Opmerkelijk is vooral dat de diverse soorten kool in Obdam slechts een zeer ondergeschikte plaats innemen.

Het Obdammer tuinbouwbedrijf is een opengrondsbedrijf: in de gehele polder zijn slechts twee kleine glasopstanden geregistreerd. Vrij algemeen heerst de mening dat een ontwikkeling in de richting van uitbreiding der glasteelten, hetzij groente-, hetzij bloemisterijgewassen, voorlopig niet te verwachten valt. De achtergrond van een dergelijke uitbreiding zou een grotere risicoverdeling moeten zijn. Het bedrijfstype vertoont echter reeds een zeer gemengde vorm, waardoor de (prijs)risico's al goed gespreid zijn. Weliswaar vormt de nog onvoldoende waterbeheersing in de polder ook een belemmering, doch na de omzetting in een rijpolder zal er vermoedelijk niet op korte termijn op glasteelten worden overgeschakeld. Wanneer men nl. die kant op gaat zal men geen groenten onder glas willen hebben (tomaaten of komkommers). Voor de bloemeteelt onder glas (b.v. anjers) zou wel belangstelling bestaan, doch een grote uitbreiding daarvan houden de deskundigen niet voor mogelijk. Gezien de ervaringen in andere Noordhollandse ruilverkavelingen, ook in het aangrenzende Hensbroek, komt er wel

Grafiek 2

Bron: Jaarverslagen van de Coöp. Tuinbouw- en Handelsvereniging
"De Tuinbouw" G.A. te Obdam.

een uitbreiding van de glasteelt na uitvoering van de ruilverkaveling, doch dit gaat zeer langzaam. Ook in Obdam zal na de ruilverkaveling waarschijnlijk hetzelfde beeld te zien zijn, al zal de bijzonder sterke bevolkingsgroei wel een zekere invloed hebben. Er bestaat bij jongeren uit Obdam enige belangstelling voor opleiding in deze richting aan de tuinbouwschool in Hoorn.

Ten einde een globale indruk te krijgen van de bedrijfsresultaten van de Obdammer tuinbouwbedrijven is gepoogd uit de bij het L.E.I. in administratie zijnde bedrijven een groep te formeren die qua bedrijfsstructuur zoveel mogelijk gelijkt op de Obdammer bedrijven. Dit bleek niet eenvoudig te zijn, omdat de betrekkelijk kleine bedrijfsoppervlakte en de relatief belangrijke oppervlakte bollen en bijgoed in verhouding tot de oppervlakte groenteteelten vrij specifiek waren voor Obdam. Slechts een zeer kleine groep bedrijven uit het Grootslag bleek het gemiddelde van de Obdammer bedrijven nog het meest nabij te komen. De resultaten hiervan zijn in tabel 11 vermeld.

Tabel 11

BEDRIJFSRESULTATEN TUINDERSBEDRIJVEN 1963/1964

	Tuinders r.v.k. Obdam 2 - 4 ha	Opengronds- tuinders in het Grootslag (L.E.I.) 1)	Uitgezochte L.E.I.-bedrij- ven in het Grootslag 1)
Aantal bedrijven	49	70	5
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	2,88	3,45	3,13
Oppervlakte bouw- en grasland (ha)	0,09	0,34	0,11
Oppervlakte hoofdsoorten (ha)	0,60	0,62	0,62
Oppervlakte bijgoed (ha)	0,65	0,36	0,56
Oppervlakte groente en aardappelen (ha)	1,54 ₂	2,13	1,84
Arbeid van de ondernemer(s) (manjaren)	1,18 ₂	1,09	0,86
Arbeid van de gezinsleden (id.)	0,45 ₂	0,66	0,92
Arbeid van vast en los personeel (id.)	0,50 ₂	0,53	0,89
Netto-overschot per f. 100,- kosten (gld.)	.	13	13
Arbeidsinkomen ondernemer en gezin (gld.)	.	10862	15000
Arbeidsinkomen vast en los personeel (gld.)	.	3700	5720

1) Zie L.E.I.-verslag No. 100: "De rentabiliteit van de tuinbouw in het Geestmerambacht en het Grootslag". De cijfers zijn bewerkt naar het basismateriaal van deze publikatie.

2) Uitgedrukt in mannen (volgens Landbouwtelling).

De middengroep 2 - 4 ha tuinders is als representant van de Obdammer bedrijven genomen (zie ook tabel 9).

De oppervlakte groente en aardappelen op de L.E.I.-bedrijven is wat groter dan in Obdam. Ook de samenstelling van de arbeidsbezetting loopt voor de gemiddelden van beide groepen uiteen. Dit heeft uiteraard invloed op de opstelling van de cijfers voor de arbeidsinkomens. Bij deze cijfers dient bovendien de aantekening te worden geplaatst dat in 1963 de resultaten van de bollenteelt opmerkelijk achterbleven bij hetgeen gebruikelijk was (invloed van de strenge winter), terwijl ook de groenteteeltopbrengsten lager waren dan normaal.

Het arbeidsinkomen van ondernemer en gezin (incl. ondernemersbeloning, doch excl. de berekende rente) alsmede van het vreemde personeel bedraagt op bedrijven van het Obdammer type in het Grootslag normaliter 20 à 25000 gulden. Men moet aannemen dat dit in Obdam voor het gemiddelde bedrijf ook het geval zal zijn.

De arbeidsproduktiviteit is naast het opbrengstprijsverloop bepalend voor de inkomensontwikkeling. Voor een indruk van het verloop van de arbeidsproduktiviteit kan het kengetal "aantal ha cultuurgrond per mannelijke arbeidskracht" worden gehanteerd. In 1960 bewerkte op de tuinbouwbedrijven in Obdam één man 1,13 ha en in 1964 1,31 ha, een duidelijke stijging der-havel (zie bijlage 9).

De tuinbouwbedrijven in Obdam maken een economisch gezonde indruk. Voor een verdere groei van deze bedrijven zal in de naaste toekomst, wanneer wellicht het teeltrechtbeleid soepeler wordt, een knelpunt kunnen liggen in de beschikbare oppervlakte tulpenland. Dit kan nl. alleen worden uitgebreid wanneer over voldoende ruimte voor vruchtwisseling kan worden beschikt. Vergroting van de bedrijfsoppervlakte is dan aan de orde. Verdere intensivering in de richting van bloemen onder glas is pas mogelijk na verbetering van de waterhuishouding en de ontsluiting (glasteelten komen pas tot ontwikkeling als de kassen goed bereikbaar zijn).

b. De veehouderijbedrijven

De 40 in het ruilverkavelingsgebied aanwezige veehouderijbedrijven (met een gemiddelde bedrijfsgrootte van 14,2 ha) hebben een veedichtheid van 136 melkkoeien per 100 ha grasland. Slechts 3 van de 40 bedrijven hebben minder dan 10 melkkoeien, deze bedrijven zijn dan ook niet uitgerust met een melkmachine. De mechanisatiegraad van de grotere bedrijven is niet hoog: van de bedrijven met meer dan 10 ha hebben er 55% een trekker en 69% een melkmachine. De slechte ontsluiting van de veehouderijbedrijven is waarschijnlijk één van de oorzaken van deze achterstand.

Over de produktiviteit van het melkvee (een belangrijke indicatie voor het inkomensniveau op de veehouderijbedrijven) zijn geen nauwkeurige gegevens bekend. Wel is vast te stellen dat de bij een tweetal melkcontroleverenigingen in de omgeving van Obdam in administratie zijnde koeien de laatste jaren zowel met de kg-opbrengst- als met de vetgehalte-cijfers boven het gemiddelde voor de provincie Noordholland hebben gelegen.

Evenals voor de tuindersbedrijven, is ook voor de veehouders een vergelijkend overzicht gemaakt van de Obdammer bedrijven en de boekhoudbedrijven van het L.E.I. De laatst bedoelde zijn in het kleiweidegebied van Noordholland gelegen en zij mogen, wanneer wij afgaan op de bedrijfsstructuur-

kengetallen die beschikbaar zijn, als representatief voor de Obdammer bedrijven beschouwd worden. De uitkomsten van de weidebedrijven in het

Tabel 12

BEDRIJFSRESULTATEN VEEHOUDERIJBEDRIJVEN 1962/1963

	1962/1963	1964
	Noordholland- klei-weidebedrij- ven 10-25 ha 1)	Obdam - vee- houders met meer dan 10 ha
Aantal bedrijven	37	29
Gemiddelde bedrijfsgrootte (ha)	16,47	17,08
Oppervlakte grasland (ha)	16,34	16,87
Gem. aantal koeien per bedrijf	21,4	21,9
Melkkoeien per 100 ha grasland	132	130
Percentage bedrijven zonder trekker	52	45
Aantal personen per bedrijf	2,0	1,9 2)
Opbrengst per f. 100,- kosten	90	.
Arbeidsinkomen van het gezin (gld.)	8251	.
Arbeidsinkomen van personeel (gld.)	2503	.

1) Ontleend aan L.E.I.-verslag No. 75: "Uitkomsten van Landbouwbedrijven".

2) Alleen mannen (volgens Landbouwtelling).

boekjaar 1962/1963 waren uitgesproken slecht en lagen zeker enkele duizenden gulden per bedrijf beneden het gemiddelde over de laatste jaren. Het overzicht in tabel 12 geeft geen aanleiding te veronderstellen dat het op de Obdammer veehouderijbedrijven anders zou zijn. Het Noordhollandse kleigebied lag wat betreft het gemiddelde arbeidsinkomen van de ondernemer in 1962/1963 ongeveer op het gemiddelde van alle weidebedrijven van het L.E.I.

Een globale indicatie van het verloop van de arbeidsproductiviteit over de laatste jaren is te verkrijgen door het kengetal "aantal ha per mannelijke arbeidskracht" te berekenen. In 1960 bedroeg dit voor de Obdammer veehouders 6,72 ha en in 1964 was dit toegenomen tot 8,49 ha. Evenals bij de tuinders zien wij dus bij de veehouders een stijging van de per man bewerkte oppervlakte. Dit wijst op een toeneming van de mechanisatie en rationalisatie en derhalve van de arbeidsproductiviteit (zie bijlage 9). Het cijfer voor Obdam ligt overigens nog beneden dat wat in enkele ruilverkavelingsblokken in weidestrecken elders in het land werd gevonden. Dit kan echter veroorzaakt worden door de nog vrij lage mechanisatiegraad (gevolg van slechte ontsluiting), alsmede door het feit dat de teelt van groenten en aardappelen op enkele veehouderijbedrijven van enige betekenis is. Het gemiddelde aantal melkkoeien per man op de veehouderijbedrijven bedraagt 11,4.

Samengevat moet onze conclusie zijn dat de weidebedrijven economisch gezien aanmerkelijk zwakker staan dan de tuindersbedrijven. Dit sluit dan ook aan bij hetgeen in de vorige paragraaf over de bedrijfsopvolgingssituatie werd gesteld: "de veehouders zijn in het defensief tegenover de opdrin-

gende tuinders".

In deze paragraaf zijn de 10 gemengde bedrijven buiten beschouwing gebleven. Een aantal van deze bedrijven bevindt zich reeds gedeeltelijk in een omschakelingsproces, enkele andere hebben meer dan één bedrijfs-hoofd, waartussen een taakverdeling tuinderij-veehouderij is aangebracht. Deze gemengde bedrijven vormen op zichzelf afwijkingen van de twee bedrijfstypen die in Obdam overheersen.

§ 4. S l o t b e s c h o u w i n g e n

1. De in de voorgaande paragrafen geleverde beschouwingen en gegevens leiden ertoe het doel van de voorgenomen ruilverkaveling in Obdam als volgt te formuleren:

- door het omzetten van de vaarpolder in een rijpolder, d.w.z. een verbetering van ontsluiting, waterbeheersing en kavelinrichting, de mogelijkheden te scheppen het aantal tuinbouwbedrijven uit te breiden, terwijl bovendien uitbreiding aan de in het algemeen winstgevende bloembollenteelt kan worden gegeven.

Er wordt hierbij van uitgegaan dat uit cultuurtechnisch, c.q. bodemkundig oogpunt na grondverbetering en polderpeilverlaging alle gronden in de polder Obdam voor tuinbouw, c.q. bollenteelt geschikt zijn.

2. In bovenstaande formulering komen twee elementen duidelijk naar voren, t.w. de wenselijkheid van uitbreiding van het aantal tuindersbedrijven en de wenselijkheid van uitbreiding van de bollenteelt. De eerste wenselijkheid is vooral gemotiveerd door de grote bevolkingsgroei in Obdam. Het is wat ongebruikelijk om aan een sterk groeiende bevolking motieven voor uitbreiding van het aantal agrarische bedrijven te ontleen. Dit is dan ook o.i. pas verantwoord wanneer het desbetreffende bedrijfstype voldoende perspectief biedt. Het in Obdam ontstane tuindersbedrijf, met een belangrijke bollen- en bijgoedteelt en opengrondsgroenteteelten die het tot dusverre nog betrekkelijk goed doen, is gebleken een economisch gezond bedrijfstype te zijn. Obdam heeft als zodanig ook reeds een bepaalde naam gekregen. Op de noodzaak tot centrumvorming in de tuinbouw zal hier niet worden ingegaan, er is slechts geconstateerd dat de situatie in Obdam uit dien hoofde geen belemmeringen biedt voor de verdere uitbreiding van de tuinbouw. De wenselijkheid van uitbreiding van de tulpen- en bijgoedteelt is gemotiveerd met het feit dat deze teelten voor de tuinder het meest winstgevend zijn, vooral bij een goed ontwikkelde teelttechniek en vakkennis. De afzetperspectieven voor deze produkten zijn in het algemeen gunstig.

Uit de verzamelde gegevens is duidelijk gebleken dat de tuinders in Obdam reeds tot het maximum van hun huidige mogelijkheden de teelt van tulpen en bijgoed uitoefenen (zie tabel 8: tulpen op $\pm 25\%$ van het tuinland en bijgoed eveneens op bijna 25%). Naast de hoge investeringen in plantgoed wordt de uitbreiding ervan belemmerd door de beschikbare grond. Wanneer uitvoering van de ruilverkaveling ertoe bijdraagt dat de oppervlakte bollenland (of daarvoor bruikbaar land) toeneemt zal één der essentiële doeleinden van het plan verwezenlijkt zijn.

3. Ruilverkaveling in deze streken is een kostbare aangelegenheid, het is in Noordholland genoegzaam bekend. De rentabiliteit van dergelijke grote investeringen is onderwerp van studie geweest in een andere Noordhollandse ruilverkaveling ¹⁾. Het Obdammer tuinbouwbedrijf is bepaald winstgevender dan de bedrijven die bij dit onderzoek waren betrokken, dank zij het grotere aandeel van de tulpen- en bijgoedteelt en het vrijwel ontbreken van de koolteelt. Bij een analoge beschouwing over de rentabiliteit van de ruilverkavelingsinvesteringen in Obdam zal met dit principiële verschil in uitgangssituatie rekening gehouden moeten worden. Het zal in dit verband aanbeveling verdienen reeds nu te trachten een aantal tuinders bereid te vinden aan een dergelijk onderzoek mee te werken door boekhoudinggegevens beschikbaar te stellen.
4. Destijds is overwogen de polders Hensbroek en Obdam gezamenlijk in één ruilverkaveling op te nemen. Door het uiteenlopen van de opvattingen terzake bij een aantal toentertijd leidende figuren is thans de veel intensiever voor tuinbouw in gebruik zijnde polder Obdam nog niet en de polder Hensbroek wel gereconstrueerd. Deze gang van zaken houdt een aanwijzing in voor de noodzaak om in Obdam een goede, intensieve voorbereiding, ook in het sociaal-psychologische vlak, toe te passen.
Het onderzoek heeft de indruk opgeleverd dat de tuinders in Obdam een tamelijk modern-zakelijke instelling ten opzichte van de technische kant van hun bedrijf hebben, waardoor de benadering van de problematiek rondom de ruilverkaveling uiteraard mede wordt bepaald.
De voor de tuinbouwuitbreiding noodzakelijke vrij grote investeringen (b.v. voor doelmatig ingerichte bollenschuren en voor plantgoed) zal men in het algemeen wel willen en kunnen opbrengen, hetgeen de aanpassing vergemakkelijkt.
5. Voor de meeste veehoudersbedrijven (80% van deze bedrijven is kleiner dan 20 ha, ruim de helft heeft minder dan 20 koeien) is het toekomstperspectief somber, zowel wat betreft de bedrijfsuitkomsten als wat betreft de mogelijkheid om te komen tot tweemansbedrijven, die immers noodzakelijk zijn. De animo voor opvolging op deze bedrijven bleek ook geringer te zijn dan op de tuindersbedrijven. Het lijkt dan ook wenselijk bij de uitvoering van de ruilverkaveling aan te sluiten bij deze situatie: het aandeel van de tuinbouw te vergroten, ten koste van de veehouderij. Vergroting van de oppervlakte (c.q. omvang) van de veehouderijbedrijven zal in principe uiteraard niet uitgesloten kunnen worden. Het op te stellen ruilverkavelingsplan zal daarop echter niet in de eerste plaats gericht behoeven te zijn.
Veeleer zal het ruilverkavelingsbeleid o.i. ernaar moeten streven de reeds nu of binnen niet al te lange tijd vrijkomende veehoudersbedrijven, alsmede de bedrijven waarvoor binnenkort geen moderne bedrijfsvoering op goed ingerichte kavels meer mogelijk zal zijn wegens hun te geringe omvang, te doen beëindigen en de grond aan tuinders ten goede te laten komen. Dit laatste kan uiteraard bij de overdracht van vader op zoon geregeld worden, zoals in de praktijk ook soms reeds geschiedt. In dat geval doen zich natuurlijk niet zulke grote problemen voor als bij de veehouders van 40 à 50 jaar (de helft van alle veehouders is

1) Ir. P.D. Krijger en dr. J.T.P. de Regt: "De invloed van ruilverkaveling op de inkomenspositie in Westfriese tuinbouwvaargebieden", Landbouwkundig Tijdschrift, 74,6, p. 218-230 (1962).

nog geen 50 jaar), die met een "te klein" bedrijf zitten. Omschakeling zou voor deze groep een te drastische verandering betekenen. Wanneer overplaatsing naar de IJsselmeerpolders onder gelijktijdige vergroting van het bedrijf voor deze veehouders niet mogelijk is (en de kans daarop lijkt vooralsnog helaas klein) zullen er voor deze mensen weinig mogelijkheden zijn in Obdam een bedrijf met perspectief uit te oefenen, wanneer ze althans in de veehouderij willen blijven.

Het zal aanbeveling verdienen met alle ten dienste staande middelen, waaronder vooral te noemen de economisch-sociale voorlichtingsdienst van de standsorganisatie, ernaar te streven dat de veehouders met deze mogelijkheden en moeilijkheden geconfronteerd worden, opdat in het kader van de ruilverkaveling zoveel mogelijk hunner op verantwoorde wijze "plaats kunnen maken" voor tuinders. Aangezien tot dusver van aanmeldingen bij het O.- en S.-fonds nog niet veel gebleken is, zal wellicht op andere, vrijwillige, basis deze ontwikkeling moeten worden bevorderd.

6. In het voorgaande lag de suggestie opgesloten in het kader van de ruilverkaveling tuindersbedrijven van een bepaalde oppervlakte te vormen, die de tulpenteelt op eigen bedrijf zouden kunnen "rond"krijgen ¹⁾). Een grote praktische moeilijkheid bij het realiseren van deze gedachte is gelegen in het feit, dat de huurprijzen van grasland, dat voor de bollenteelt wordt gescheurd, zeer hoog liggen, terwijl de verkoopprijs in verhouding tot de huurprijzen laag is. Het is dus voor de veehouder-eigenaar vooralsnog financieel zeer aantrekkelijk zijn voor de bollenteelt geschikte graslandpercelen te verhuren in plaats van te verkopen. Uit teelttechnische overwegingen zal er trouwens ook bij de tuinders een neiging bestaan om steeds over ander, d.i. "vers" bollenland te beschikken.

Ten cinde aan deze moeilijkheden tegemoet te komen kan een alternatieve oplossing voor de ruilverkavelingsopzet in overweging worden genomen. Deze komt in het kort weergegeven neer op het in ruilverkavelingsverband bestendigen van de thans ook reeds bestaande "samenwerking" tussen veehouders en tuinders. Bij de toedeling van de veehouderijbedrijven zou ermee rekening moeten worden gehouden, dat de veehouder jaarlijks een bepaalde oppervlakte (steeds een ander perceel) aan tuinders verhuurt voor de bollenteelt. Bij het begroten van de gewenste bedrijfs-grootte voor de veehouderijbedrijven zou deze mogelijkheid moeten worden ingecalculleerd. Het bezwaar van dit alternatief is vermoedelijk dat het uit een oogpunt van technisch-optimale landinrichting moeilijk te realiseren zal zijn, daar immers de eisen wat betreft ontsluiting en kavelinrichting aan tuinlandpercelen te stellen af kunnen wijken van die voor het grasland. Hoe het een en ander bij de bepaling van de bijdrage der eigenaren in de ruilverkavelingskosten moet worden opgelost (tweede schatting) is ook nog niet duidelijk.

1) De oppervlakte die per bedrijf met tulpen "kan" worden beteeld, is tevens afhankelijk van de mate waarin de teelt kan worden gemechaniseerd. Op dit gebied worden de perspectieven de laatste tijd ruimer.

7. Ten einde de keuze tussen de beide alternatieven te vergemakkelijken zal het gewenst zijn meer inzicht te hebben in de huidige situatie met betrekking tot de verhuur van grasland voor de bollenteelt. Het zal daarom wellicht gewenst zijn gedurende enige jaren tijdens de voorbereidingsperiode een waarnemingssysteem van de verschillende grondgebruiksrechten en de daarin optredende mutaties te scheppen.
8. De oppervlakte bollenland van de tuindersbedrijven werd in het voorgaande een van de grootste knelpunten van dit bedrijfstype genoemd, uiteraard behalve de ontsluiting, waterbeheersing en versnippering. Om de consequenties hiervan te laten zien zullen enkele alternatieve becijferingen worden gegeven, waaraan expliciet en impliciet de onder punt 5 gesuggereerde omschakeling ten grondslag ligt.

Nagegaan is dat er bij de Obdammer tuindersbedrijven 14 zijn die een tulpenkraam van minstens 50 are hebben en een totale bedrijfsoppervlakte die niet groot genoeg is om met deze tulpen op "eigen" bedrijf "rond" te komen. Aangezien 50 are tulpen voor dit bedrijfstype wel een minimum genoemd moet worden voor een winstgevende exploitatie, zouden zeker deze 14 bedrijven (wier kraam dus al groter is dan 50 are!) vergroot moeten worden tot een oppervlakte van ten minste 4 x de oppervlakte tulpen van nu. Dit zou voor deze 14 bedrijven ongeveer 15 ha grond vereisen. De omvang van de tulpenteelt breidt zich volgens deze gedachting niet uit.

Een andere benadering is die waarbij nagegaan wordt hoeveel grond de huidige tuinbouwbedrijven "te kort" komen om een tulpenkraam van resp. 50, 75 en 100 are op eigen bedrijf rond te krijgen. De bedrijven zouden dan derhalve resp. 2, 3 en 4 ha groot moeten zijn. Berekend kan worden dat resp. 33, 99 en 149 ha nodig zijn om de in de onderscheiden gevallen te klein te achten bedrijven te vergroten. Bij deze berekening is dus de suggestie ingebouwd om de totale oppervlakte tulpenland op de bestaande bedrijven te vergroten en wel met $\pm 8,5$ ha bij vergroting tot 2 ha en met ± 52 ha bij vergroting tot 4 ha.

Tenslotte kan men ook stellen dat het bij de vergroting van de tuindersbedrijven in Obdam vooral aankomt op de vergroting van de winstgevende tulpenoppervlakte, omdat het bijgoed en de groenteteelten in het algemeen wel voldoende plaats op het bedrijf hebben. De gemiddelde oppervlakte tulpen op de bedrijven is thans 57 are. Om alle tulpentelers ten minste 75 are tulpen te kunnen laten telen is ± 16 ha nodig. Vergroting van alle aanwezige tulpenkramen tot 100 are zou ± 44 ha vergen. Het is waarschijnlijk dat dit zich zal voordoen wanneer de ontwikkeling geheel vrijgelaten zou worden. Door buiten het eigen bedrijf los land van veehouders bij te huren kan de tuinder nl. meer dan 25% van zijn eigen oppervlakte met bollen betelen, waarbij dan nog het voordeel van "vers" land komt. In feite komt deze becijfering neer op hetgeen onder punt 6 als alternatieve oplossing voor de ruilverkavelingsopzet is voorgesteld. Deze oplossing zou dus betrekkelijk weinig grond vereisen.

9. Bezien wij al deze cijfers, aangevende de hoeveelheid grond die voor het op een of andere manier verbeteren van de tuindersbedrijven nodig zou zijn in het licht van de ruim 500 ha die bij de veehouders in gebruik is,

dan lijken de gesuggereerde oplossingen niet onmogelijk. Dit spreekt nog meer wanneer de cijfers afgezet worden tegen de ± 75 ha die bij de veehouders met zeer kleine bedrijven (< 10 ha) in gebruik is of tegen de ± 100 ha in gebruik bij die oudere veehouders die geen opvolger op hun bedrijf hebben.

Er zij echter nogmaal op gewezen dat het aan de hand van cijfers uiteraard erg gemakkelijk is bepaalde suggesties te wekken. De overgang van grond van veehouders naar tuinders blijft altijd, hetzij in ruilverkavelingsverband, hetzij bij een vrije ontwikkeling, een moeilijke aan gelegenheid. Dit alles vanzelfsprekend onder het voorbehoud dat de bedoelde gronden geschikt gemaakt kunnen worden voor de tulpenteelt, hetgeen de uitvoering ongetwijfeld duur zal maken.

De mogelijkheden tot uitbreiding van het aantal tuindersbedrijven, waarover in deze slotbeschouwing eveneens is gesproken, lopen in zekere zin parallel met de vergroting van de oppervlakten. Bovendien is hierbij nog een andere richting te voorzien: het opsplitsen van de thans nog aanwezige 10 gemengde bedrijven en de enkele grotere tuindersbedrijven. Ook deze oplossing zal zich pas na veel overleg met betrokkenen laten verwezenlijken.

Bijlage 1

BEVOLKINGSGROEI

Jaar	Gemeente Obdam		Provincie Noordholland	
	aantal inwoners	index aant. inwoners (1910=100)	aantal inwoners	index aant. inwoners (1910=100)
1910	1052	100	1.115.638	100
1930	1828	174	1.502.658	135
1947	2316	220	1.769.818	159
1960	2721	259	2.057.322	184

Bron: C.B.S.

GEREGISTREERDEN NAAR BEROEPSGROEP

Deelgebied	Totaalaantal geregistreerden	Beroepsgroep				D	speciaal bedrijf
		tuinders (A + B)	veehouders (A + B)	gemengde bedrijven (A + B)	C		
Obdam	193	103	18	6	50	15	1
Kaag	28	8	13	2	5	-	-
Zandwerven-Spierdijk	21	5	9	2	4	1	-
Ruilverkavelingsblok	242	116	40	10	59	16	1

26

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren 1964.

Bijlage 3

WIJZIGINGEN IN HET AANTAL GEREGISTREERDEN SINDS 1960

	Aantal geregistreerden in het blok							
	in de beroepsgroep						speciaal bedrijf	totaal
	A en B		C	D				
	tuinders	veeouders			met gemengde bedrijven			
Geregistreerd in 1960	129	41	12	45	13	1	241	
Sinds 1960 uit de registratie verdwenen 1)	13	1	2	15	5	-	36	
	116	40	10	30	8	1	205	
Overgegaan naar een andere beroepsgroep:								
naar de tuinders	.	-	2	6	-	-	-	
naar de veehouders	-	.	3	-	-	-	-	
naar de gemengde groep	1	4	.	-	-	-	-	
naar de C-groep	7	-	1	.	-	-	-	
naar de D-groep	3	-	-	1	.	-	-	
naar de speciale groep	-	-	-	-	-	.	-	
waardoor er de beroepsgroep verlieten	11	4	6	7	-	-	-	
waardoor er tot de beroepsgroep toetraden	8	3	5	8	4	-	-	
	113	39	9	31	12	1	205	
Sinds 1960 in de registratie opgenomen 1)	3	1	1	28	4	-	37	
Geregistreerd in 1964	116	40	10	59	16	1	242	

1) Overdracht van bedrijf is niet gerekend als verdwijnen en verschijnen van een bedrijf

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren.

	Aantal geregistreerden					
	in de beroepsgroep					
	A en B		C	D		totaal
	tuinders	veehouders				
Aantal verdwenen geregistreerden:						
totaal	13	1	2	15	5	36
in Obdam	12	-	1	11	4	28
in de Kaag	1	-	1	2	1	5
in Zandwerven-Spiendijk	-	1	-	2	-	3
Grootteklasse:						
< 0,3 ha	-	-	-	9	4	13
0,3 - 1 ha	1	-	-	5	1	7
1 - 2 ha	7	-	-	1	-	8
2 - 4 ha	4	-	1	-	-	5
4 - 10 ha	1	1	1	-	-	3
≥ 10 ha	-	-	-	-	-	-
Reden van verdwijnen:						
vertrokken naar elders	1	-	-	1	-	2
beroepsverandering	5	-	2	-	-	7
grondgebruik beëindigd	-	-	-	3	-	3
zelfstandig grondgebruik beëindigd door deelneming	-	-	-	-	-	-
aan gemeenschappelijke exploitatie	3	-	-	7	-	10
zelfstandig grondgebruik beëindigd bij overneming	-	-	-	-	-	-
van vaders bedrijf	-	-	-	3	-	3
rustend gaan leven	3	1	-	1	3	8
overlijden en ziekte	1	-	-	-	1	2
overige	-	-	-	-	1	1
Grond afgevoerd:						
voor niet-agrarische bestemming	2,00	-	-	-	-	2,00
naar contract-telers (teeltvergunning verhuurd)	-	-	-	0,14	0,30	0,44
toegevoegd aan bestaand bedrijf van zoons	5,27	5,00	-	-	0,20	10,47
toegevoegd aan bestaande bedrijven van anderen	12,68	-	9,26	1,09	0,23	23,26
toegevoegd aan overgenomen bedrijf van vader	-	-	-	0,49	-	0,49
toegevoegd aan aangegane gemeenschappelijke exploitatie	4,01	-	-	2,14	-	6,15
in gebruik bij niet-telplichtige	-	-	-	-	0,04	0,04
Opervlakte betrokken cultuurgrond in ha (in 1960)	23,96	5,00	9,26	3,86	0,77	42,85

1) Exclusief overdrachtgevallen.

NIEUW-GEREGISTREERDEN 1) SINDS 1960

	Aantal geregistreerden					
	in de beroepsgroep					
	A en B					
	tuinders	veehouders	met gemengde bedrijven	C	D	totaal
Aantal nieuw geregistreerden:						
totaal	3	1	1	28	4	37
in Obdam	3	1	1	24	3	32
in de Kaag	-	-	-	2	-	2
in Zandwerven-Spiedijk	-	-	-	2	1	3
Grootteklasse:						
zonder cultuurgrond						
< 0,3 ha	-	-	-	2	1	3
0,3 - 1 ha	-	-	-	18	3	21
1 - 2 ha	-	-	-	8	-	8
2 - 4 ha	2	-	-	-	-	2
4 - 10 ha	1	-	-	-	-	1
≥ 10 ha	-	-	1	-	-	1
Reden van nieuwe registratie:						
grond afgesplitst van vaders bedrijf	1	-	-	-	-	1
grond afgesplitst van broers bedrijf	1	-	-	-	-	1
uit firma getreden en voor zichzelf begonnen	1	-	-	-	-	1
grond afgesplitst van overgedaan eigen bedrijf	-	-	-	-	3	3
gevestigd op los land (los van ouderlijk bedrijf)	-	-	-	11	-	11
geregistreerd voor bollenteelt en thuis meewerkend op het bedrijf	-	-	-	14	-	14
telplchtig geworden door het houden van vee	-	-	-	3	1	4
in het blok komen wonen met dezelfde grond in gebruik	-	1	1	-	-	2
Oppervlakte betrokken cultuurgrond in ha	5,92	12,67	6,72	7,07	0,52	32,90

1) Exclusief overdrachtgevallen.

Bron: L.E.L., Landbouwteilingformulieren.

OVERDRACHTEN IN DE PERIODE 1960 - 1964

	Aantal geregistreerden dat een bedrijf overnam					
	in de beroepsgroep					
	A en B		met gemengde bedrijven	C	D	totaal
	tuinders	veehouders				
Aantal overdrachten:						
totaal	16	3	4	1	1	25
in Obdam	14	1	3	1	1	20
in de Kaag	1	2	-	-	-	3
in Zandwerven-Spierdijk	1	-	1	-	-	2
Grootteklasse (1964):						
< 1 ha	1	-	-	1	-	2
1 - 2 ha	5	-	-	-	-	5
2 - 4 ha	6	1	-	-	1	8
4 - 10 ha	3	-	1	-	-	4
≥ 10 ha	1	2	3	-	-	6
Overneming had plaats:						
door zoon van ouders	5	1	2	1	-	9
door (schoon)zoons samen van ouders	2	2	2	-	-	6
door vreemde	1	-	-	-	-	1
door opheffing gemeenschappelijke exploitatie	1	-	-	-	1	2
door aangaan van gemeenschappelijke exploitatie	7	-	-	-	-	7
Reden van overdracht door vorig(e) bedrijfshoofd(en):						
overlijden	2	1	2	-	1	6
ouderdom (zonder schijnplitsing)	2	2	2	1	-	7
ouderdom (met schijnplitsing)	3	-	-	-	-	3
grondgebruik door G-grondgebruiker beëindigd	1	-	-	-	-	1
gemeenschappelijk grondgebruik gesplitst	1	-	-	-	-	1
grond gemeenschappelijk gaan exploiteren	7	-	-	-	-	7

Bron: L.F.I., Landbouwtellingformulieren.

GRONDGEBRUIK 1)

	Aantal grond- gebruikers	Tot. cult.- grond in ha	Oppervlakte bouwland in ha	Oppervlakte grasland in ha	Oppervlakte tuingrond in ha					
					totaal	waarvan				
						verwarmd	koud	bloembollen		bijk- goed
								hoofd- soorten	gladfo- len	
Tuinders	103	270	13	5	252	0	0	60	6	47
Veehouders	18	258	1	253	3	-	-	-	-	-
Gemengde bedr.	6	50	3	36	11	-	-	3	0	0
Tuinders	8	24	2	2	19	0	-	4	1	4
Veehouders	13	174	3	170	2	-	-	-	-	-
Gemengde bedr.	2	8	1	4	3	-	-	1	0	0
Tuinders	5	6	0	0	6	-	-	2	0	1
Veehouders	9	137	-	137	-	-	-	-	-	-
Gemengde bedr.	2	17	-	16	1	-	-	1	-	-
Tuinders	116	301	15	8	278	0	0	66	7	52
Veehouders	40	569	4	560	5	-	-	-	-	-
Gemengde bedr.	10	75	4	56	15	-	-	5	0	0
Alle bedr. (A+B)	165	945	23	624	298	0	0	71	8	53
Obdam	127	577	15	295	267	0	0	63	6	48
Kaag	23	208	8	176	24	0	-	5	1	4
Zandwerven-Spiendijk	16	160	0	153	7	-	-	3	0	1
Groep C	34	23	3	9	12	-	-	5	0	2
Groep D	13	8	0	4	4	-	-	2	-	0
Speciaal bedrijf	1	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Alle grondgebruikers	214	978	26	638	314	0	0	77	8	55

1) In de tellingen komen verschillen voor t.g.v. afrondingen.

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren 1964.

Bijlage 8

AANTAL ZOONS PER 100 BEDRIJVEN

	Aantal bedrijven (A + B)	Aantal bedrijven met meewerkende zoons	Aantal meewerkende zoons	Aantal meewerkende zoons per 100 bedrijven
Obdam				
Tuinders	104	30	52	50
Veehouders	18	4	4	22
Gemengde bedr.	6	1	2	33
Kaag				
Tuinders	8	3	4	50
Veehouders	13	3	4	31
Gemengde bedr.	2	-	-	-
Zandwerven-Spierdijk				
Tuinders	4	1	1	25
Veehouders	9	4	4	44
Gemengde bedr.	2	-	-	-
Ruilverkavelingsblok				
Tuinders	116	34	57	49
Veehouders	40	11	12	30
Gemengde bedr.	10	1	2	20

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren 1964.

ARBEIDSBEZETTING (1960 en 1964)

	Aant. bedr. (A + B)		Aant. mnl. arbeidskr.		Gemiddeld aant. mnl. arbeidskr. per bedrijf		Gemiddeld aant. ha per mnl. arb.- kracht	
	1960	1964	1960	1964	1960	1964	1960	1964
Obdam	Tuinders	115	103	212	204	1,84	1,98	1,13
	Veehouders	19	18	35	28	1,84	1,56	6,98
	Gemengde bedr.	6	7	13	14	2,17	2,00	2,97
Kaag	Tuinders	8	8	19	20	2,38	2,50	1,07
	Veehouders	13	13	24	22	1,85	1,69	6,77
	Gemengde bedr.	4	2	7	4	1,75	2,00	3,80
Zandwerven-Spierdijk	Tuinders	6	5	11	6	1,83	1,20	1,11
	Veehouders	9	9	21	17	2,33	1,89	6,24
	Gemengde bedr.	2	1	3	1	1,50	1,00	7,32
Ruilverkavelingsblok	Tuinders	129	116	242	230	1,88	1,98	1,13
	Veehouders	41	40	80	67	1,95	1,68	6,72
	Gemengde bedr.	12	10	23	19	1,92	1,90	3,79

Bron: L.E.I., Landbouwtellingformulieren.